

20
24

Balans houden

Hippische Monitor

HAS green
academy

INHOUD

Voorwoord 3

Trends en ontwikkelingen
Paardenhouderij als groene oase 5

Retail
De wereld op zijn kop 8

Facts & figures
Wereldwijde economische impact Paardensport 10

Welzijn
Een paardenleven dat de moeite waard is 13

Ondernemerschap
Omzetstijging en kostenuitdagingen 16

Politiek
**Duurzame stalbedekking voor paarden:
koemest als alternatief** 19

Colofon 20

In Balans Houden

Mieke Theunissen | Trendpanel Paard

Voor u ligt de Hippische Monitor van 2024 waarin het thema "In balans houden" centraal wordt gesteld. De hippische sector bevindt zich op een kruispunt, waar traditie en innovatie elkaar ontmoeten. Het is een sector die diepgeworteld is in onze cultuur, maar tegelijkertijd voor grote uitdagingen staat. Het waarborgen van het welzijn van paarden, de groeiende vraag naar internationalisering, het bevorderen van duurzaam ondernemerschap en het vinden van een evenwichtige relatie met onze natuurlijke omgeving, zijn thema's die niet alleen de toekomst van de sector bepalen, maar ook van onze samenleving als geheel.

Voor u ligt de Hippische Monitor van 2024 waarin het thema "In balans houden" centraal wordt gesteld. De hippische sector bevindt zich op een kruispunt, waar traditie en innovatie elkaar ontmoeten. Het is een sector die diepgeworteld is in onze cultuur, maar tegelijkertijd voor grote uitdagingen staat. Het waarborgen van het welzijn van paarden, de groeiende vraag naar internationalisering, het bevorderen van duurzaam ondernemerschap en het vinden van een evenwichtige relatie met onze natuurlijke omgeving, zijn thema's die niet alleen de toekomst van de sector bepalen, maar ook van onze samenleving als geheel.

Het **welzijn** van paarden blijft natuurlijk een topprioriteit. De nadruk ligt niet alleen op het fysieke welzijn, maar ook op de mentale gezondheid van de dieren. De Raad voor Dierenaangelegenheden werkte de zes leidende principes van dierwaardigheid uit voor dieren die ingezet worden voor sport, traditie en vermaak. Een uitwerking die een nieuwe basis gaat bieden aan de Gids voor Goede Praktijken van de Sectorraad Paarden.

Het aspect van **biodiversiteit** speelt een sleutelrol. Paarden en de natuur zijn intrinsiek

met elkaar verbonden, of het nu gaat om het beheer van landgoederen, het behoud van natuurlijke habitats of het creëren van duurzame bedrijfsmodellen. Duurzaam ondernemen is de basis voor de toekomst, maar dat vraagt om verantwoorde keuzes en langetermijnvisies. Zowel van ondernemers, maar ook van de politiek. Tijd om te ontdekken hoe de hippische sector kan bijdragen aan het behoud van biodiversiteit en tegelijkertijd haar eigen economische vitaliteit kan waarborgen.

Daarnaast is **internationalisering** een gegeven in een steeds globaler wordende wereld. De paardenwereld is geen eiland meer, maar een dynamisch netwerk van landen, culturen en markten. Dat biedt kansen in groeimarkten als het Midden-Oosten en Azië. Maar ook dichterbij huis geven marktanalyses inzichten in kansen en mogelijkheden.

Tot slot is er aandacht voor **ondernemerschap** en **duurzaamheid**. Duurzaam ondernemen is geen optie meer, het is een noodzaak. Het draait niet alleen om winstmaximalisatie, maar ook om het nemen van verantwoordelijkheid voor zowel het milieu als de samenleving. Duurzaam ondernemen gaat over innovatief denken, over

het vinden van nieuwe manieren om te groeien zonder de wereld om ons heen uit balans te brengen.

Met de *Hippische Monitor 2024* bieden we een breder perspectief op de thema's die de hippische sector in balans moeten houden. Ik ben ervan overtuigd dat we door gezamenlijk in te zetten op welzijn, duurzaamheid en innovatie de sector sterker, verantwoord en toekomstbestendiger kunnen maken.

HAS green academy breidt aanbod uit:

**Hippische Bedrijfskunde en Pet Business
nu ook in Den Bosch!**

Vanaf september 2025 zal de hbo-opleiding Hippische Bedrijfskunde en Pet Business van HAS green academy naast de locatie in Venlo ook in 's-Hertogenbosch aangeboden worden.

Deze unieke bacheloropleiding, die zich richt op de dynamische wereld van de paarden en gezelschapsdieren, biedt studenten de kans om hun passie om te zetten in een succesvolle bedrijfskundige carrière.

Paardenhouderij als groene oase

De hippische sector kan een belangrijke bijdrage leveren aan de transitie naar natuurinclusieve landbouw in Nederland. Met zo'n 222.000 hectare in beheer, kunnen paardenhouderijen een belangrijke rol spelen in het bevorderen van biodiversiteit en ecosysteemdiensten en tegelijkertijd het welzijn van hun paarden verbeteren. Het is belangrijk om rekening te houden met de specifieke functie van het bedrijf en de randvoorwaarden waarmee het geconfronteerd wordt.

Natuurinclusieve landbouw wordt onderverdeeld in drie dimensies:

- 1. Functionele agro-biodiversiteit:** het in stand houden, versterken en gebruikmaken van biodiversiteit en ecosysteemdiensten op het bedrijf;
- 2. Minder impact op natuur:** door gebruik te maken van ecosysteemdiensten en het sluiten van kringlopen kan er steeds efficiënter gebruik worden gemaakt van grondstoffen en wordt de invloed van de bedrijfsvoering op water, bodem en lucht steeds kleiner;
- 3. Zorg voor het landschap en specifieke soorten op het bedrijf:** door aanleg en onderhoud van landschapselementen wordt een groene infrastructuur op landbouwgrond in stand gehouden.

Ecosysteemdiensten zijn diensten die de natuur aan de mens levert, dus bijvoorbeeld hout, natuurlijke waterzuivering door rietbedden, maar ook de inzet van natuurlijke vijanden om gewassen te beschermen tegen plaagdieren.

Paardenhouders kunnen een belangrijke bijdrage leveren aan meer natuurinclusiviteit. Het uitgangspunt van natuurinclusieve paardenhouderij is het welzijn van paarden bevorderen en tegelijkertijd het stimuleren van natuurlijke ecosystemen. In Nederland zijn er zo'n 80.000 locaties waar paarden gehouden worden (Wolframm, 2023). 83% daarvan betreft particuliere houders en 17% betreft bedrijfsmatige paardenhouderijen. Deze locaties beheren met elkaar zo'n 222.000 hectare grond (Wolframm, 2023). Dat is grofweg 5,5% van het totale Nederlandse areaal. Paardenhouderij is vaak extensief (weinig dieren op veel grond) en leent zich daarom bij uitstek voor streekeigen beplanting en het gericht verbeteren van de biodiversiteit.

Natuurinclusiviteit op Nederlandse paardenhouderijen

In 2024 is onderzoek gedaan naar in hoeverre Nederlandse paardenhouders bekend zijn met het begrip natuurinclusiviteit en hoe zij het toepassen. Ongeveer de helft gaf aan bekend te zijn met het begrip.

Zij associëren het met ruimte voor de natuur op het bedrijf, integratie van natuur in de bedrijfsvoering, het houden van paarden op een natuurlijke manier en een erf met een natuurlijke uitstraling door een diverse - en grote hoeveelheid beplanting. Qua specifieke toepassingen denken zij voornamelijk aan natuurlijke huisvesting van paarden, voeding en gezondheid van paarden, landschapsinrichting, ruimte voor biodiversiteit, hergebruik van stoffen en bodemgezondheid. Ze hebben vooral ervaring met het rekening houden met biodiversiteit van dieren en – planten, bodemgezondheid, hergebruiken van stoffen en natuurlijke huisvesting van paarden. Volgens degenen met ervaring moet er bij de toepassing van natuurinclusieve paardenhouderij vooral rekening worden gehouden met de veiligheid van paarden, landschapsinrichting, tijd en middelen vrijmaken en de haalbaarheid van ideeën.

Landschapselementen om biodiversiteit te bevorderen

Wolframm heeft in 2023 een artikel gepubliceerd dat zich focust op de derde dimensie van natuurinclusiviteit: het gebruik van landschapselementen. Landschapselementen worden gedefinieerd als: kleine fragmenten van niet-productieve natuurlijke of semi-natuurlijke vegetatie op agrarische bedrijven die ecosysteemdiensten leveren en biodiversiteit ondersteunen. Voorbeelden hiervan zijn: heggen, vijvers, individuele bomen, rijen of groepen bomen, akkerranden en stenen of aarden muren. Deze landschapselementen hebben veel functionele toepassingen, zoals het bieden van beschutting voor vee tegen weersinvloeden, het reguleren en beschermen tegen bodemerosie, het beheren van waterhoeveelheid en -kwaliteit, het verbeteren van de luchtkwaliteit, CO₂-vastlegging, en het behoud en bescherming van biodiversiteit. Landschapselementen passen goed bij de paardenhouderij omdat veel van de traditionele toepassingen van landschapselementen, zoals beschutting of extra voedselbronnen bieden of het gebruik als omheining of perceelscheiding aansluiten op het streven naar gezondheid en welzijn voor paarden. Wolframm heeft in kaart gebracht welke landschapselementen in welke frequentie voorkomen op particuliere en

commerciële paardenhouderijen in Nederland.

Haar onderzoek laat zien dat de paardenhouderij een belangrijke bijdrage levert aan het bevorderen van biodiversiteit en het herstellen van ecosysteemfuncties: 9,08% van het areaal van commerciële paardenhouderijen wordt ingenomen door landschapselementen. Voor particuliere paardenhouderijen is dat zelfs 12,33%. Gemiddeld genomen zijn er op een paardenhouderij zo'n 10 verschillende landschapselementen te vinden. Dit laat zien dat paardenhouderijen in staat zijn om landschapselementen effectief te integreren in hun areaal.

Een wereld te winnen

Toch is er nog een wereld te winnen. Ten eerste is slechts de helft van de paardenhouders in Nederland bekend met natuurinclusiviteit. Meer aandacht voor de kansen die er liggen voor de hippische sector om een groene verbinder te zijn in het buitengebied, is dus wenselijk. Daarnaast laat onderzoek van HAS green academy zien dat er een duidelijke behoefte is aan meer kennis en inspiratie op het gebied van natuurinclusiviteit. Paardenhouders willen graag een bijdrage leveren, maar zoeken naar een antwoord op de hoe-vraag.

Daarnaast speelt de diversiteit binnen de sector een grote rol. Wolframms onderzoek laat zien dat particuliere paardenhouders op dit moment meer landschapselementen hebben weten te integreren in hun areaal. Daarnaast zijn er grote verschillen in de manieren waarop paardenhouderijen zijn ontworpen. Die verschillen zijn deels terug te voeren op omvang en aantal paarden, maar ook het primaire doel van de paardenhouderij: sport, fokkerij, recreatie, handel etc. bepaalt voor een groot deel het ontwerp van het bedrijf. Om de biodiversiteit te bevorderen moet complexe overwegingen gemaakt worden, zoals de functie, de grootte van het terrein, het aantal paarden en het aantal landschapselementen. Een one-size-fits-all-benadering bij het stimuleren van meer natuurinclusiviteit is dus ineffectief. Bij het ontwerp van landschapselementen op een paardenhouderij moet rekening gehouden worden met kennis en vaardigheden van de ondernemer, persoonlijke voorkeuren, ideologische overwegingen, klanteisen, financiële factoren, toegankelijkheid, efficiëntie en dierwelzijn.

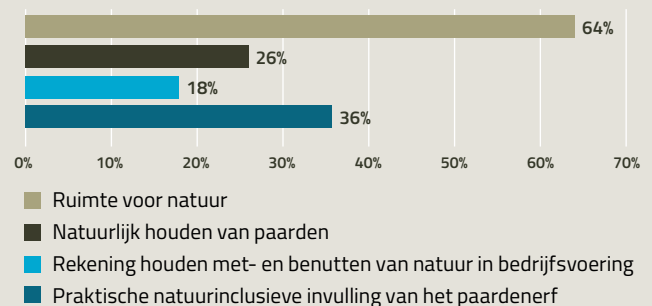
Focus op dierwelzijn

Hoewel de resultaten bemoedigend zijn, tonen de grote verschillen tussen paardenhouderijen aan dat er nog veel kansen liggen om natuurinclusiviteit te integreren in de paardenhouderij. Paardenhouders met ervaring op het gebied van natuurinclusiviteit geven belangrijke adviezen voor paardenhouders die deze stap zouden willen zetten. Deze adviezen hebben vooral betrekking op de praktische kant van de zaak. Zo geven zij aan dat de veiligheid en het welzijn van het paard voorop moet staan bij het integreren van natuurinclusiviteit. Ook wijzen zij op het belang om tijd en middelen vrij te maken voor niet alleen de aanleg, maar ook het onderhoud. En ten slotte geven zij het advies mee om goed na te denken over de haalbaarheid van de plannen. Een ondernemer met een beperkt budget doet er dus goed aan zich eerst te focussen op het welzijn van zijn paarden, en daarna na te denken over de landschapsinrichting.

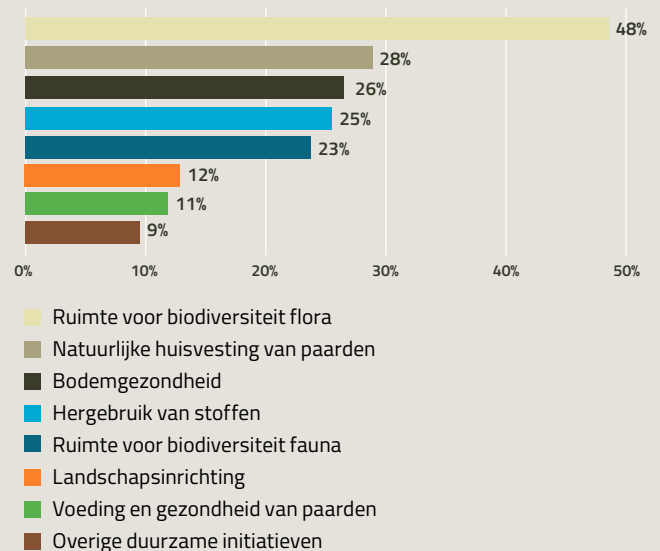
> Natuurinclusief paardenhouden: praktische toepassingen

1	Variatie in het gras: meer grassen, kruiden en bloemen en meer afwisseling in de hoogte van het gras.
2	Zorgen voor nattigheid op het land
3	Minder chemische bestrijdingsmiddelen en kunstmest
4	Vaste mest gebruiken in de juiste hoeveelheid
5	Bomen en struiken op het land planten
6	Houtwal of takkenwal
7	Maaibeheer afstemmen op broedtijd
8	Extensieve begrazing
9	Natuurvriendelijke oevers
10	Nestkasten en insectenhôtels
11	Bloemstroken
12	Regenwater opvangen
13	Geasfalteerde oppervlakten vervangen door grind

> Perceptie natuurinclusiviteit

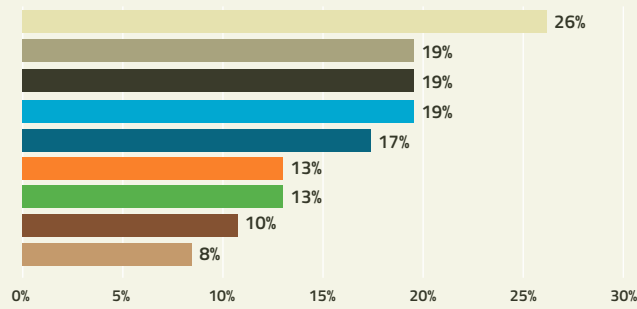

> Toepassing van natuurinclusieve paardenhouderij

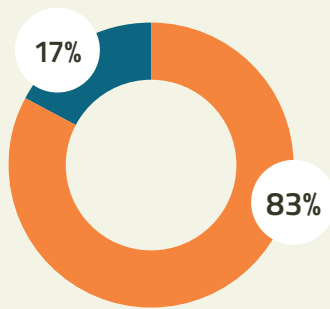

> Zaken om rekening mee te houden bij toepassing natuurinclusieve paardenhouderij

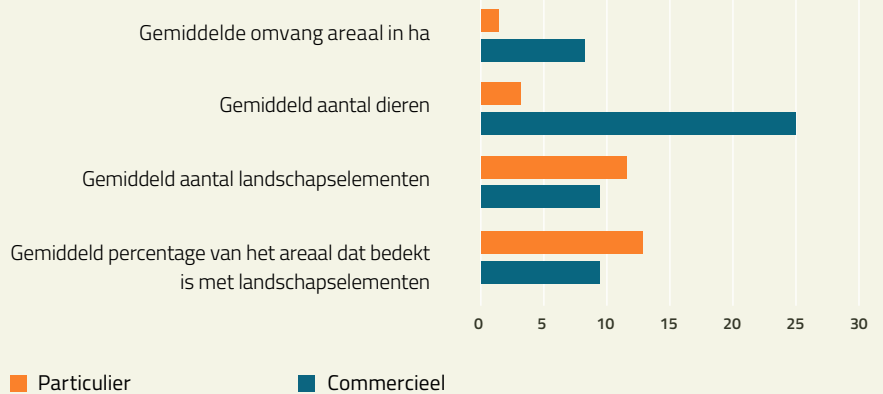
- Veiligheid van paarden
- Landschapsinrichting
- Tijd en middelen vrijmaken
- Haalbaarheid
- Natuur
- Bodemgezondheid
- Natuurlijke behoefte van paarden
- Biodiversiteit fauna
- Wet- en regelgeving

> Deelnemende paardenhouderijen

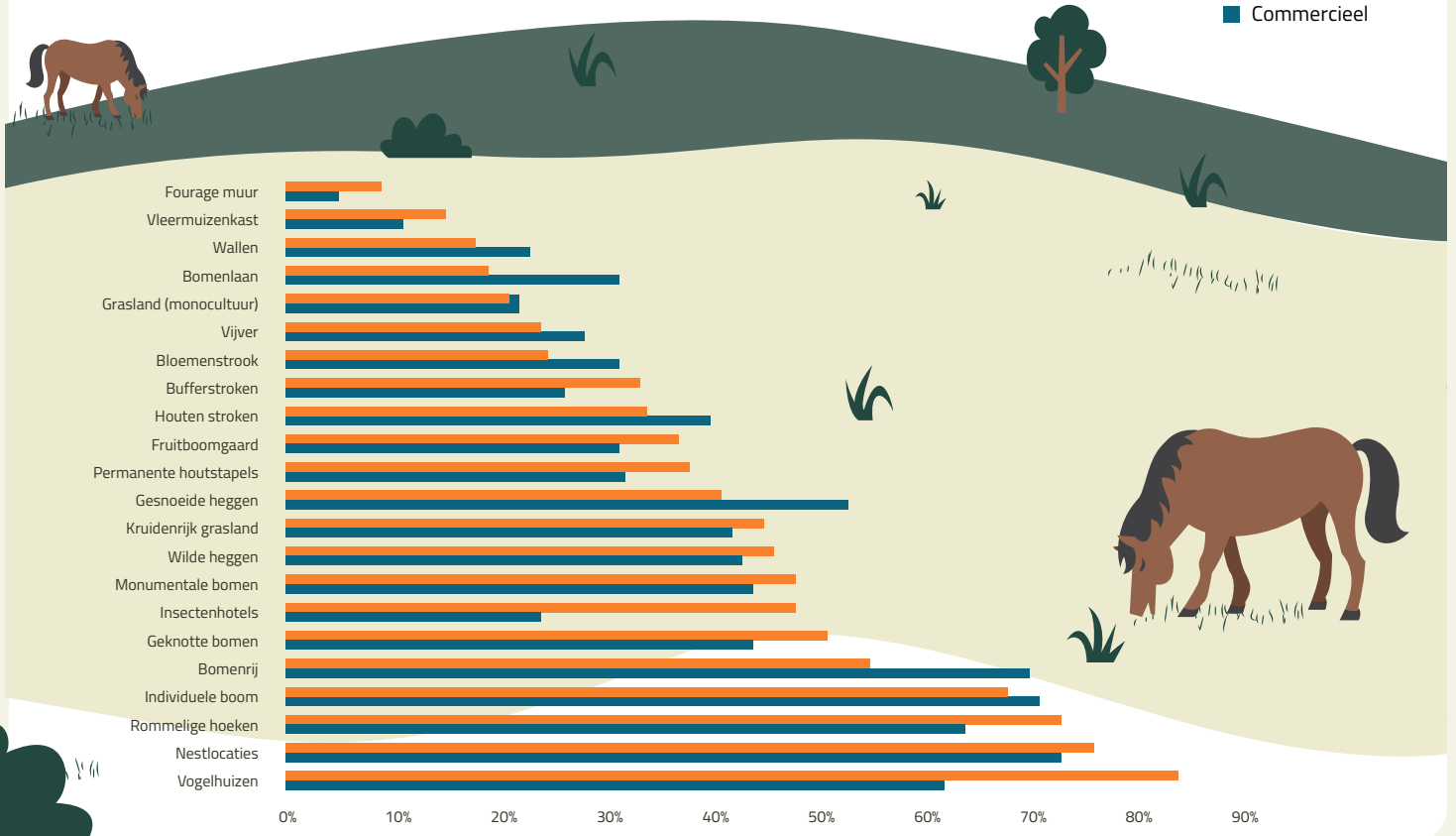
> Commerciële en particuliere paardenhouderijen in Nederland

■ Particulier ■ Commercieel

■ Particulier ■ Commercieel

> Aanwezigheid landschapselement per type bedrijf

De wereld op zijn kop?

De paardensport internationaliseert meer en meer. Nederlandse paarden worden wereldwijd verkocht, ruitersportartikelen komen naar Nederland vanuit alle hoeken van de wereld en Nederlandse trainers kom je tegen van Amerika tot China. Met deze groeiende mondialisering opent zich een, deels onbekende, wereld van mogelijkheden waar ondernemers op in kunnen spelen. Agradi heeft deze stap gezet en is inmiddels uitgegroeid tot een serieuze speler op de internationale markten. Dit artikel is gebaseerd op de resultaten van de online enquête die Agradi jaarlijks uitzet onder haar klanten.

Disciplines in beeld

Een eerste manier om grip te krijgen op verschillen en overeenkomsten tussen landen is om te kijken naar de takken van paardensport die beoefend worden. Tussen Duitsland, België en Nederland zijn grote overeenkomsten zichtbaar. Dressuur is in alle drie de meest populaire discipline. In Duitsland en Nederland gevolgd door buitenrijden, terwijl in België springen op de tweede plaats komt. Frankrijk heeft het springen als meest populaire discipline, gevolgd door dressuur. Wat opvalt is dat het buitenrijden in Frankrijk beduidend minder populair is.

Verder valt op dat de Duitse, Franse en Nederlandse paarden het vaakst op een pensionstal gehuisvest worden, terwijl in België de meeste mensen aangeven hun paard aan huis te houden. De kosten die in rekening gebracht worden bij de verschillende huisvestingssystemen zijn in Frankrijk en Nederland ongeveer even hoog, terwijl de Belgische paardenhouder veel minder uitgeeft. De Duitse ruiters betalen gemiddeld het hoogste bedrag per huisvestingssysteem.

Ruitersportretail: Wat, hoe vaak en hoeveel?

Het belang van internationalisering neemt ook toe voor de ruitersportretail. In dit onderzoek

is gekeken naar de frequentie van uitgaven in de online ruitersportretail. Wanneer we kijken naar de frequentie van bestedingen in de ruitersportretail geldt voor alle landen dat de meeste consumenten één keer per kwartaal aankopen doen. Daarnaast zijn de behoeften in kaart gebracht. Bij online winkels zijn Belgische, Nederlandse en Duitse consumenten sterk gericht op gemak. Zij geven aan online te winkelen om tijd te besparen, vanwege het grote assortiment en omdat een online winkel 24/7 open is. De Franse consument wijkt hier enigszins af. Hij kiest eveneens voor online vanwege het feit dat een online winkel 24/7 open is, maar daarnaast geeft hij ook aan dat een lagere prijs en de mogelijkheid om producten te vergelijken belangrijke factoren zijn.

De populairste ruitersproducten die online worden gekocht, verschillen per land. In Nederland, Frankrijk en België zijn accessoires het meest populair, terwijl in Duitsland rijbroeken en rijleggings bovenaan staan. Handschoenen staan in Nederland en België op de tweede plaats, terwijl in Duitsland en Frankrijk bovenkleding die positie inneemt. Bij producten voor het paard is er minder variatie. In Nederland, Duitsland en Frankrijk zijn paardendekens het meest verkochte product, gevolgd door paardendekjes. In België

staan deze producten op de derde en vierde plaats; halsters en halstertouwen zijn daar het populairst, gevolgd door beenbescherming.

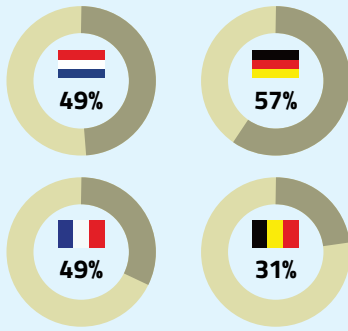
Populariteit van merken

De hippische retail wordt gedomineerd door merken. In Nederland en België zijn dezelfde merken populair: BR, Harry's Horse en Le Mieux. In zowel Duitsland als Frankrijk worden andere merken genoemd. Zo is voor ruitersproducten Felix Bühler in Duitsland het meest genoemde merk, gevolgd door Eskadron en Roeckl. In Frankrijk zijn dit Equithème, Harcour en Felix Bühler. Voor paardenproducten zijn in Nederland en België: Le Mieux, Eskadron en BR het populairst, terwijl dit in Duitsland: Eskadron, Bucas en Horseware zijn. In Frankrijk worden Equithème, Harcour en Kentucky het meest genoemd bij de producten voor het paard.

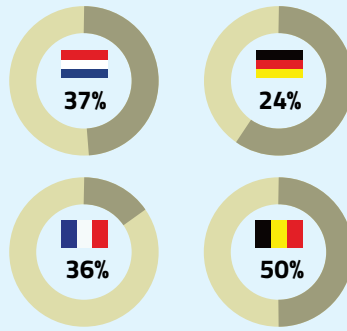
Grijp je kans

Dat internationale perspectief, is dat nou nodig? Het antwoord op deze vraag is een volmondig: ja. Webshops spelen een steeds belangrijkere rol in deze markt, en het internet houdt geen rekening met landsgrenzen. Daarmee opent zich een, deels onbekende, wereld van mogelijkheden waar ondernemers op in kunnen spelen. Agradi heeft deze stap succesvol genomen. Wie volgt?

> Paard op pensionstal

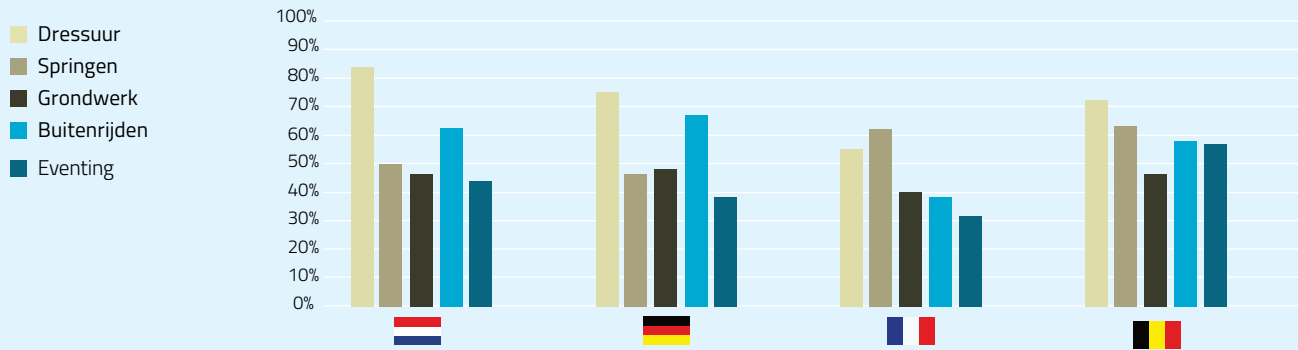
> Paard aan huis

> Top 3 opkomende merken

> In welke discipline(s) zijn ruiters actief?

> Top 4 producten voor de ruiter die online gekocht worden

1. Accessoires (Netherlands, Germany, France, Belgium)	2. Handschoenen (Netherlands, Germany, France, Belgium)
3. Bovenkleding (Netherlands, Germany, France, Belgium)	4. Rijbroek/rijlegging (Netherlands, Germany, France, Belgium)

> Top 4 producten voor het paard die online gekocht worden

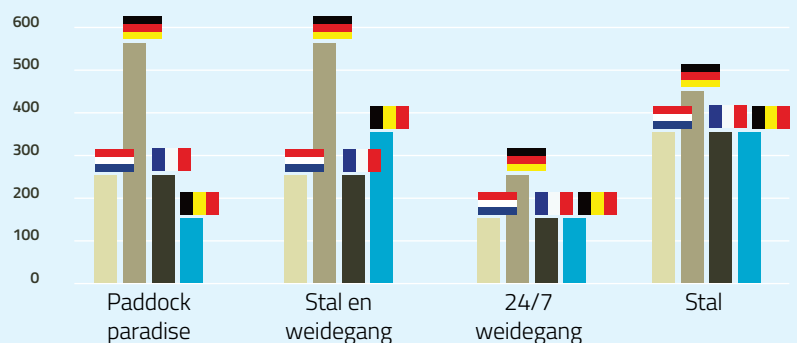

1. Dekens (Netherlands, Germany, France, Belgium)	2. Zadeldekjes (Netherlands, Germany, France, Belgium)
3. Halsters en touwen (Netherlands, Germany, France, Belgium)	4. Verzorgingsproducten (Netherlands, Germany, France, Belgium)

> Top 6 redenen om online paardenproducten te kopen

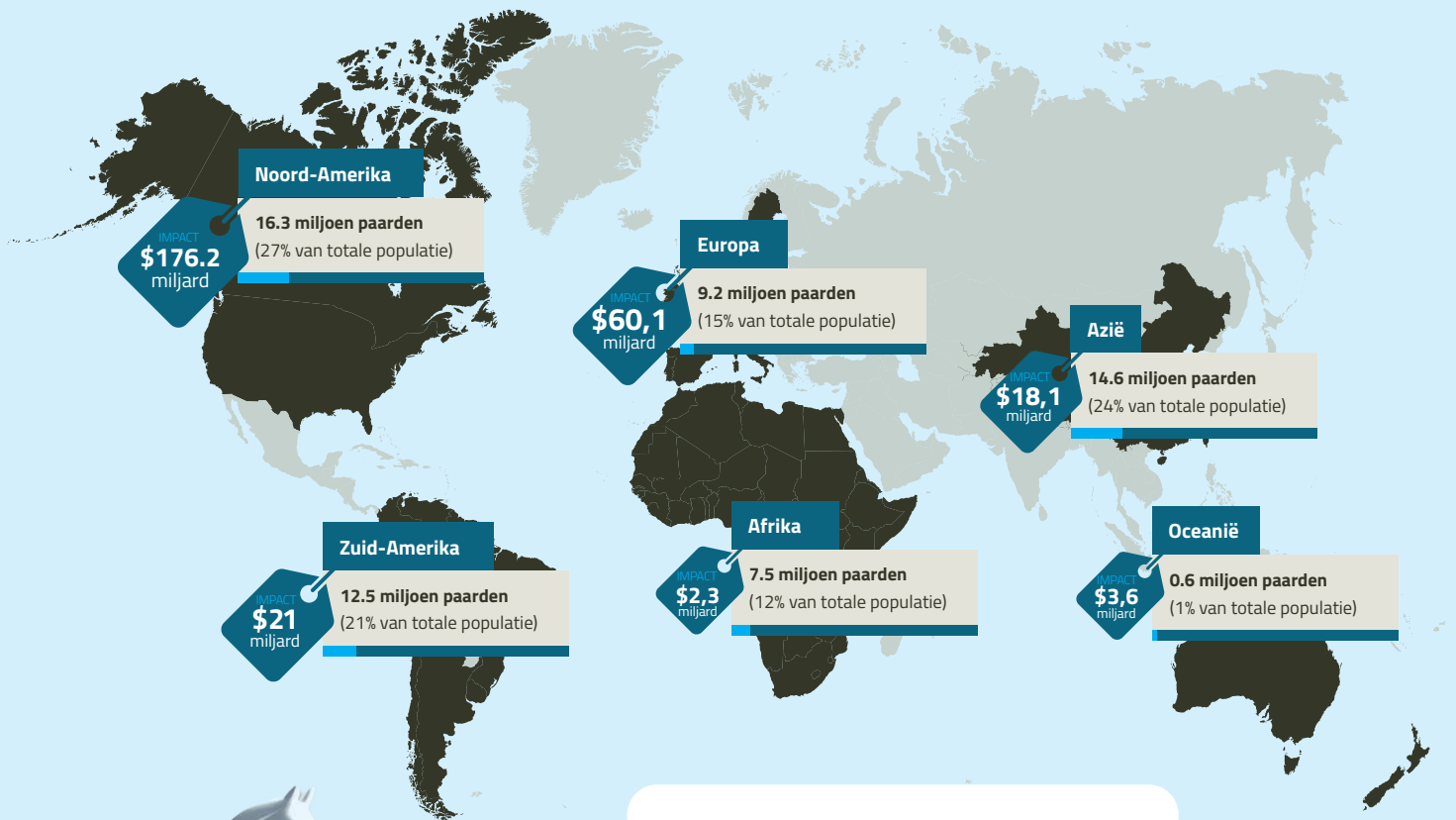
- 24/7 open en bestelgemak
- Mogelijkheid om producten te vergelijken
- Tijdsbesparing
- Groot assortiment
- Lagere prijs
- Niet beschikbaar in fysieke winkel

> Uitgaven aan de stalling van hun paard

Wereldwijde economische impact Paardensport

> De economische impact van de hippische sector per continent in euro's en aantallen paarden

Economische impact

302
biljoen dollar

60.5
miljoen

paarden

335
miljoen

ruiters

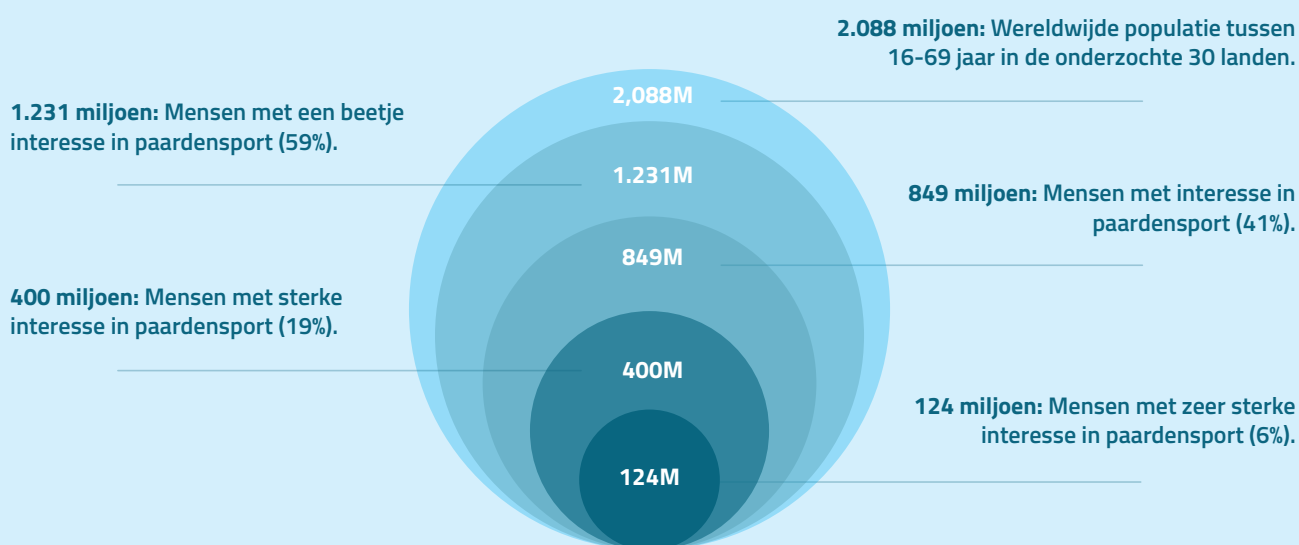
4.2
miljoen

gerelateerde banen

Paardensport is een sport die beoefend wordt van Canada tot Australië en van Brazilië tot Japan. In 2023 heeft de FEI een uitgebreid onderzoek laten doen om grip te krijgen op de economische impact van de paardensport en om zicht te krijgen op de fanbase van de paardensport.

Wereldwijde fanbase

> De wereldwijde steekproef van Nielsen Fan Insights toont aan dat 849 miljoen mensen geïnteresseerd zijn in paardensport in 30 geanalyseerde landen

> Gedetailleerd marktonderzoek in 8 landen

Wereldwijd aantal rijescholen en verenigingen

44.000

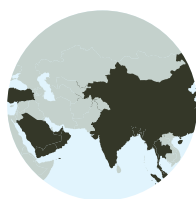
Wereldwijd aantal paardensport evenementen per jaar

43.000

Wereldwijd aantal bezoekers van paardensport evenementen per jaar

31 miljoen

Topmarkten met de meeste interesse in paardensport:

Midden-Oosten en Azië

Percentage mensen dat ooit gereden heeft of dit zou willen doen (in 8 markten)

57%
heeft ooit paardgereden

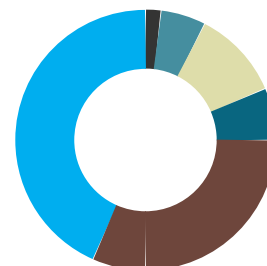
13%
kan zich voorstellen ooit te willen rijden

26%
kan zich niet voorstellen ooit te willen rijden

4%
geen mening

Bijna 20% van de respondenten rijdt weleens paard

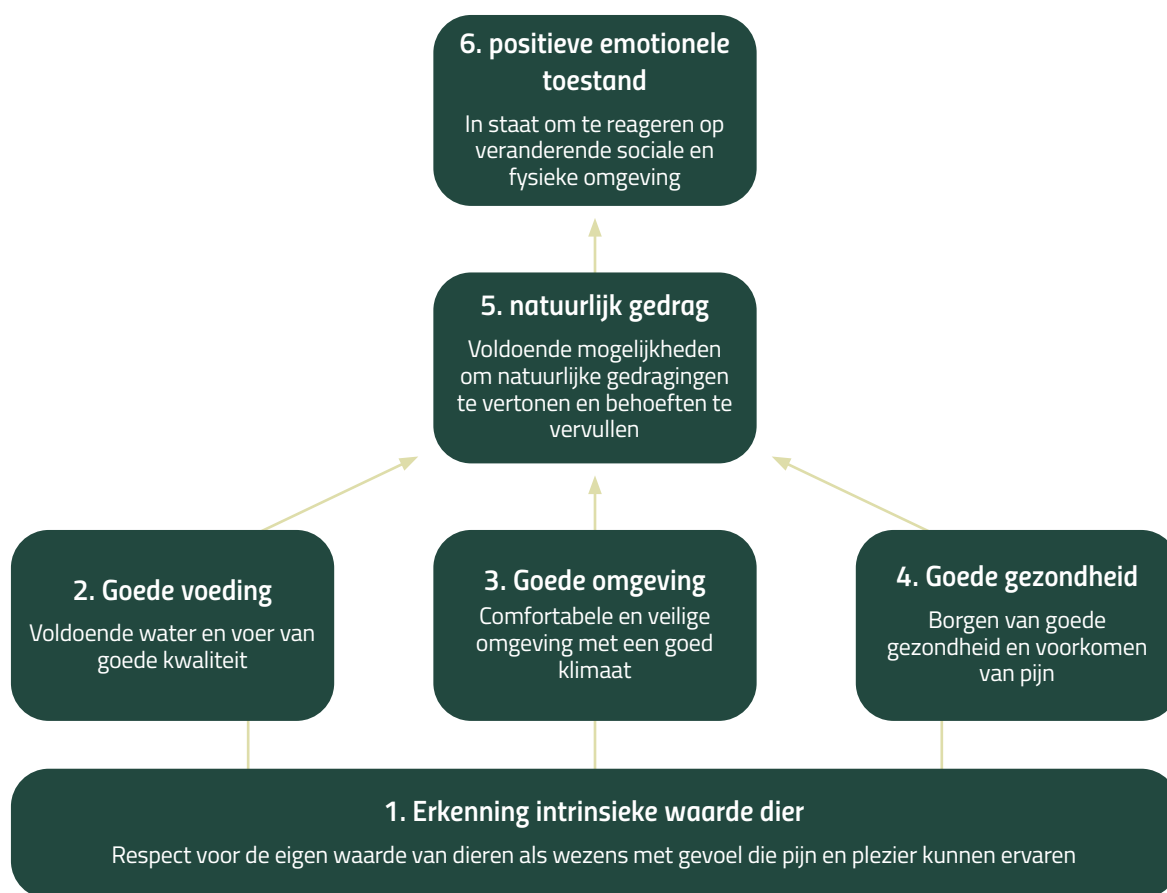
Wedstrijdrutter	2%
Recreatierutter	6%
Gelegenheidsrutter	11%
Actief in de hippische sector maar niet meer als rutter	5%
Niet meer actief in de hippische sector	34%
Nooit actief geweest in de hippische sector	43%

Een paardenleven dat de moeite waard is

In de samenleving groeit het respect voor dieren en de gevoeligheid voor dierenleed. Waar mensen zichzelf vroeger als heersers over dieren zagen, en later als rentmeesters, beschouwden zij dieren in 2019 steeds meer als partners met een intrinsieke waarde. Die verschuivende relatie tussen mens en dier en het voortschrijdend inzicht dwingen ons om kritisch te kijken naar de manier waarop we in Nederland met dieren omgaan. Daarbij vormen voor de Raad voor Dierenaangelegenheden (RDA) de zes leidende principes voor dierwaardige houderij een leidraad. Dit artikel beschrijft hoe de RDA, als relatieve buitenstaander, naar de hippische sector heeft gekeken en hoe zij de sector zou willen zien acteren.

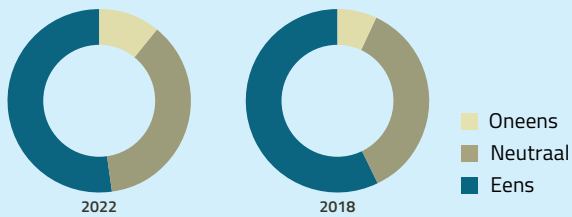
De zes leidende principes voor een dierwaardige omgang met dieren zijn: (1) erkennen van intrinsieke waarde en integriteit van het dier; (2) goede voeding; (3) goede huisvesting en omgeving; (4) goede gezondheid; (5) ruimte voor natuurlijk gedrag; en (6) een positieve emotionele toestand. De principes vormen een inhoudelijk vertrekpunt van waaruit men vraagstukken over dierenwelzijn kan benaderen. In het RDA-rapport "de staat van het dier 2024" wordt niet gesproken over paarden als diersoort, maar van recreatiedieren (waaronder

paarden die gehouden worden voor vrijetijdsbesteding), sportdieren (waaronder paarden voor sportactiviteiten) en werkdieren (waaronder politiepaarden).

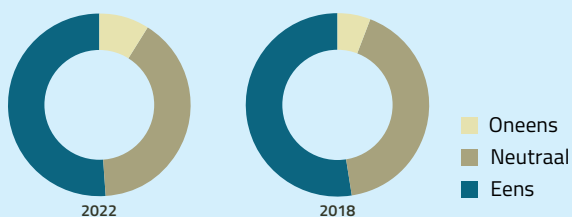
Intrinsieke waarde

Een belangrijk aandachtspunt is de intrinsieke waarde van paarden. De RDA definieert intrinsieke waarde als de eigen waarde van het dier, los van het nut dat het dier voor de mens kan hebben. Dit betekent dat

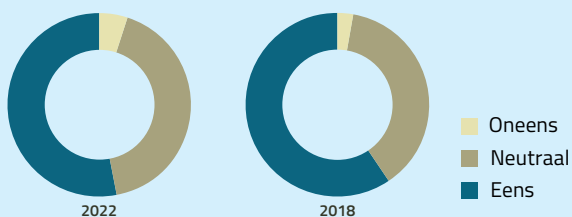
> Houders en verzorgers van recreatiedieren doen het maximale om het welzijn van hun dieren te waarborgen

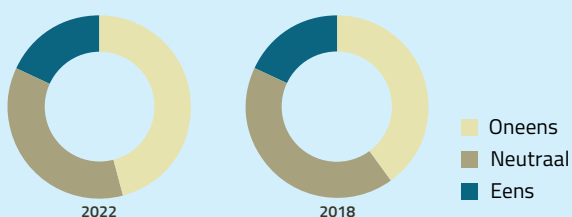
> Het welzijn van recreatiedieren is de afgelopen 10 jaar sterk verbeterd

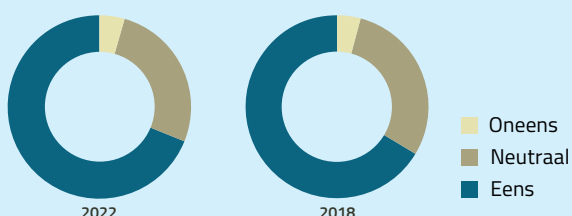
> Recreatiedieren hebben het in Nederland veel beter dan in andere Europese landen

> Een paard zou nooit alleen in een stal of wei mogen staan

> Tastharen bij paarden vanwege schoonheidsredenen knippen is onacceptabel

menselijk ingrijpen in het dier of zijn leefomgeving niet mag leiden tot structurele of substantiële aantasting van dierenwelzijn, diergezondheid en integriteit van het dier. Bij sport- en werkdieren vraagt dit om een constante afweging van de belangen van het paard, waarbij de focus ligt op het bevorderen van zijn welzijn. Zo verwacht de samenleving dat sportieve prestaties geen negatieve invloed hebben op het paard, maar juist rekening wordt gehouden met zijn behoeften en welzijn.

Dierenwelzijn in training en wedstrijden

Training, werk of beweging kunnen het welzijn van een paard versterken, omdat paarden van nature behoefte hebben aan beweging, wat belangrijk is voor hun soorteigen gedrag. Het is essentieel dat tijdens training en wedstrijden het welzijn van het paard altijd centraal staat. Trainingsmethoden en hulpmiddelen moeten door het paard als 'positief' of 'neutraal' ervaren worden, en de training moet aansluiten bij de natuurlijke biomechanische mogelijkheden van het paard. De RDA benadrukt ook het belang van goed opgeleide juryleden en officials, die inzicht hebben in wat voor paarden haalbaar is. Paardenhouders wordt geadviseerd om trainingsmethoden te kiezen die passen bij de fysieke mogelijkheden van het paard en altijd hulpmiddelen te vermijden die zijn welzijn in gevaar kunnen brengen. Het is belangrijk om je te verdiepen in de principes van diergedrag en dierenwelzijn.

Voeding en gezondheid: de basis van dierenwelzijn

Een gezond paard begint bij de juiste voeding en zorg. Gelukkig is er veel wetenschappelijke kennis beschikbaar over gezonde paardenvoeding. Het is van groot belang dat deze kennis ook de paardeneigenaren bereikt, zodat zij het welzijn van hun paarden waar nodig kunnen optimaliseren. Goede voeding, zoals voldoende en kwalitatief ruwvoer, is essentieel voor de spijsvertering en gezondheid van het paard. Het is belangrijk om te zorgen voor een uitgebalanceerd dieet, waarbij het risico van overvoeding en obesitas wordt vermeden.

Door het juiste zorg- en behandelplan te volgen, kunnen paarden hun gezondheid behouden en kunnen blessures of ziekten effectief worden voorkomen. Vooral bij sportpaarden is zorgvuldige medische begeleiding cruciaal, zodat paarden goed voorbereid zijn op de fysieke inspanning. Positief is de groeiende aandacht voor het opstellen van trainingsschema's die het paard zowel mentaal als fysiek in staat stellen om optimaal te presteren. Het stellen van gezondheid als prioriteit zorgt ervoor dat paarden in hun kracht blijven en blessures op tijd kunnen worden aangepakt.

Natuurlijk gedrag en sociale behoeften

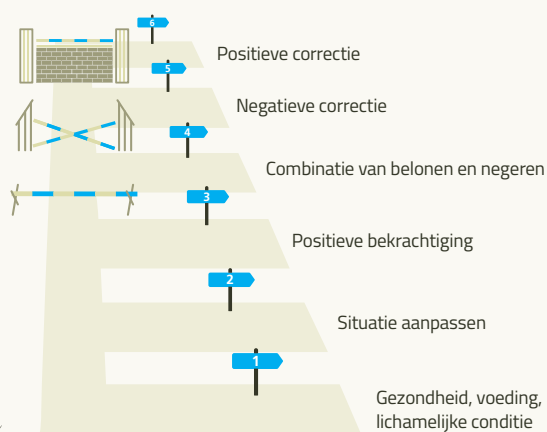
Het is van groot belang dat paarden de ruimte krijgen om hun natuurlijk gedrag te uiten. Ze hebben de gelegenheid nodig om te rusten, te eten, te drinken, te bewegen, en sociale interactie aan te gaan. Paarden zijn van nature kuddedieren en gedijen het best wanneer ze in contact staan met soortgenoten. De RDA wijst op het belang van het bevorderen van positieve sociale interacties, zodat het paard zich veilig en gelukkig voelt. De groeiende belangstelling voor het welzijn van paarden wordt duidelijk uit de toename van de steun voor het idee dat paarden niet alleen in een

stal of wei zouden moeten staan. In de RDA-enquête van 2022 gaf 46% van de respondenten aan volledig achter de stelling te staan dat een paard nooit alleen in een stal of wei zou mogen staan, een stijging van 6% ten opzichte van 2018. Bij de interactie met mensen is het belangrijk dat deze op een positieve en respectvolle manier gebeurt, waarbij de cognitieve vermogens van het paard worden gerespecteerd. Er moet aandacht zijn voor de signalen die het paard afgeeft, en leren moet in overeenstemming zijn met de natuurlijke leerprincipes van het dier.

Verantwoordelijkheid in de paardenhouderij

Uit de bevindingen van de RDA blijkt dat er een verschuiving is naar een meer gelijkwaardige relatie tussen mens en dier. Paardenhouders hebben de verantwoordelijkheid om het welzijn van hun dieren voorop te stellen. De intrinsieke waarde van het paard en de zes leidende principes moeten als basis dienen voor alle aspecten van zorg, training en huisvesting. Door aandacht te blijven geven aan het welzijn en de natuurlijke behoeften van het paard, en door te blijven leren en ontdekken, kan de paardenhouderij zich verder ontwikkelen naar een harmonieuze en verantwoorde benadering die het paard ten goede komt. Een mooie eerste stap hierin is dat de Sectorraad Paarden de zes leidende principes als basis heeft genomen voor de vernieuwde Gids voor Goede Praktijken die in 2025 verschijnt.

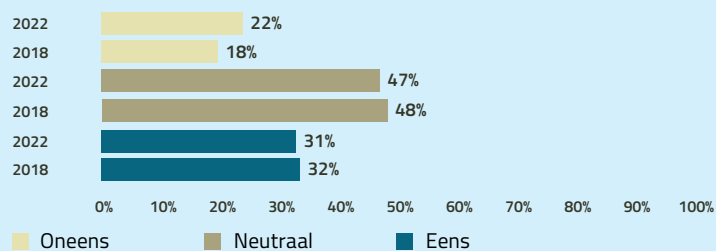
> Volgordelijkheid in trainingsprincipes

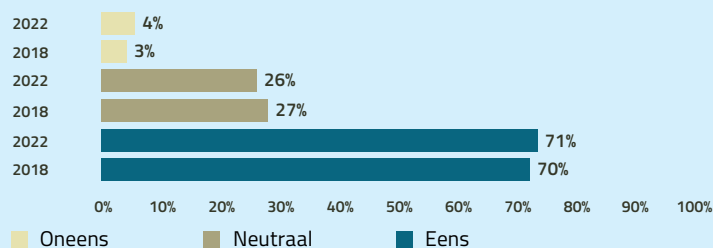
Bron: Suzan Friedman, hierarchy road map

- Stap 1** Lichamelijke welzijn en management, zoals voeding en huisvesting
- Stap 2** Rust door omgevingsfactoren zoals weidemaatje
- Stap 3** Groei door belonen gewenst gedrag (positieve bekrachtiging) met stemhulp of klopje, krabbel
- Stap 4** Belonen gewenst gedrag en negeren ca geen aandacht besteden aan ongewenst gedrag (extinctie)
- Stap 5** Werken met druk en loslaten (negatieve bekrachtiging), weghalen van iets gewenst (negatieve correctie) en extinctie
- Stap 6** Leren door iets ongewenst toe te voegen bijvoorbeeld tik of correctie (positieve correctie)

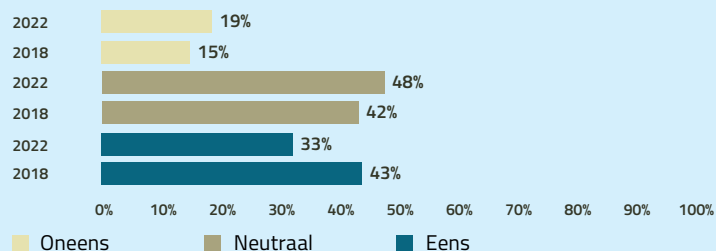
> Als inwoner van Nederland ben ik de laatste 10 jaar aanzienlijk geïnformeerd over het welzijn van recreatiedieren

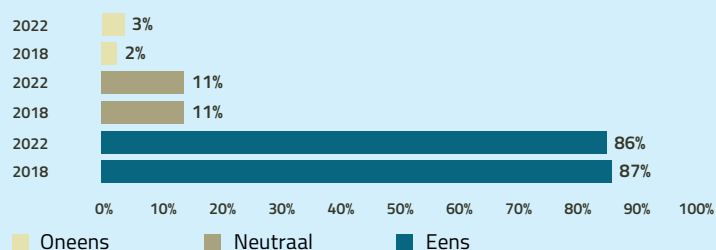
> Organisaties die zich beroepshalve met recreatiedieren bezig houden, doen echt hun best om het welzijn van hun dieren te verbeteren

> De Nederlandse overheid doet wat nodig is om het welzijn van recreatiedieren te waarborgen

> Weinig tijd is nooit een excuus om honden of paarden onvoldoende afleiding of beweging te geven

Omzetstijging en kostenuitdagingen

Ontdek hoe ruitersportcentra en pensionstallen in 2023 hun omzet zien stijgen, ondanks stijgende kosten en strategische uitdagingen. Van recordomzetten in pensionstalling tot de impact van stijgende kosten op de sector. ABAB Accountants & Adviseurs geeft samen met HAS green academy inzicht in de financiële situatie in de paardenhouderij.

Omzetgroei ruitersportcentra

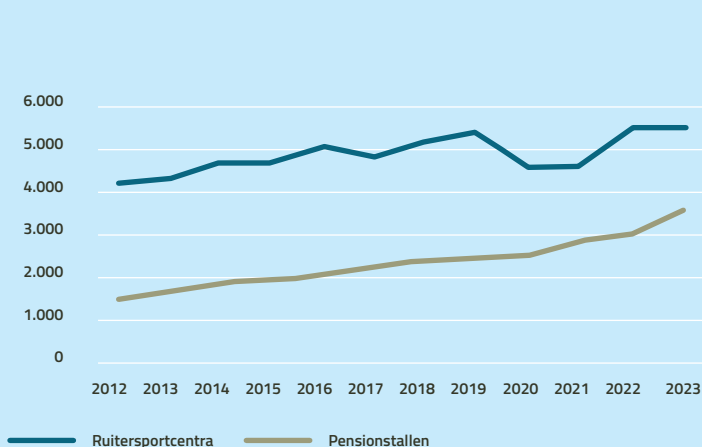
Na de ingrijpende coronajaren 2020 en 2021 heeft de paardenhouderij sterk herstel doorgemaakt. De omzet die na de pandemie aanzienlijk herstel vertoonde heeft deze positieve trend doorgezet naar 2023 met een stijging van bijna acht procent voor ruitersportcentra. Wanneer we de omzetgroepen onder de loep nemen, valt op dat de grootste groei te vinden is in pensionstalling. Dit segment heeft aanzienlijk bijgedragen aan de omzetstijging, terwijl de omzet uit manegeactiviteiten slechts een minimale toename laat zien. Een belangrijke oorzaak is het dalende aantal lessen door een tekort aan gecertificeerd personeel en gezonde manegepaarden. Daarnaast zien we een stijging in de horeca-omzet binnen ruitersportcentra, hoewel deze nog steeds ver achterblijft bij de

niveaus van vóór de coronapandemie. Veel manegehouders kiezen er in deze periode voor om minder te investeren in horeca-activiteiten. Dit komt door de verhoogde personeelskosten en de uitdagingen rondom personele bezetting, wat de winstgevendheid van horeca-activiteiten onder druk zet.

Recordomzet pensionstallen

De omzet van pensionstallen heeft opnieuw een indrukwekkende stijging laten zien, met een toename van maar liefst 15%. Deze aanzienlijke omzetstijging wijst erop dat pensionstallen het nut en de noodzaak inzien van periodieke kostprijsbeoordelingen en hier actief naar handelen. De inflatie van de afgelopen twee jaar heeft aangetoond hoe cruciaal het

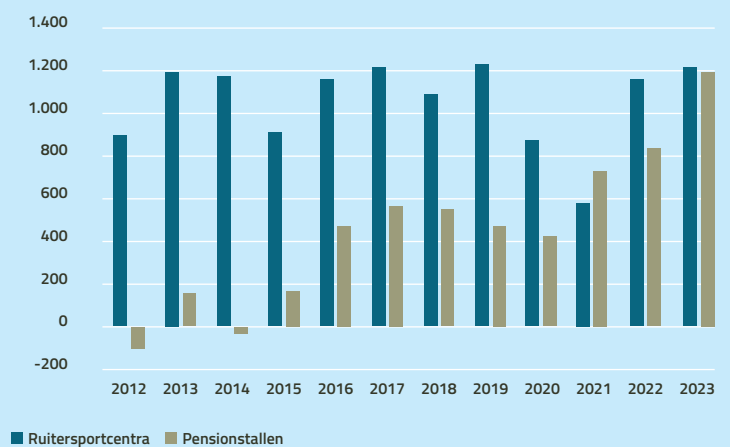
> Marge per stallingsplaats

De brutomarge voor zowel ruitersportcentra als pensionstallen is in 2023 het hoogst sinds de start van de metingen.

Bron: ABAB.

> Winst per stallingsplaats

Het resultaat is bij zowel ruitersportcentra als pensionstallen gestegen ten opzichte van 2022. Waar het resultaat bij de pensionstallen een nieuw record bereikte, ligt dit bij de ruitersportcentra nog onder het niveau van 2019.

Bron: ABAB.

is om een gezonde marge in te bouwen. Dit stelt bedrijven in staat om in de toekomst te kunnen (her)investeren, uitbreiden en meegaan met nieuwe wet- en regelgeving. Een bijkomend voordeel is de grote vraag naar pensionstalling, waardoor de prijsverhogingen zelden leiden tot verlies van klanten. Waar klanten wel vertrekken, zijn er vaak wachtlijsten waardoor stallen niet lang leeg blijven. Deze dynamiek versterkt het vertrouwen van ondernemers in het prijsbeleid en de noodzaak om de kostprijs nauwlettend te volgen.

Kostenstijgingen

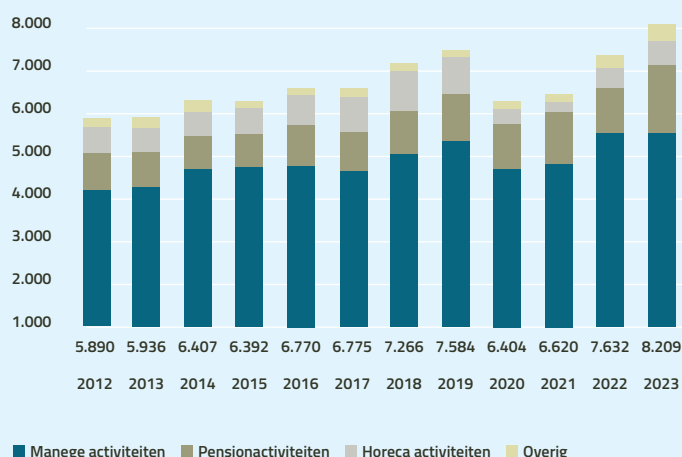
De stijgende omzet laat zien dat de paardenhouderij in staat is om de prijsverhogingen door te berekenen aan de klant. Bij ruitersportcentra zijn de directe kosten met ruim 28% gestegen en bij pensionstallen met 15%. Een opvallend aspect van deze kostenstijging bij ruitersportcentra is de toename van de diergezondheidskosten. Er wordt meer geïnvesteerd in zowel de gezondheid van bestaande paarden en pony's als in het vinden van nieuwe, gezonde manegepony's. Deze investeringen zijn noodzakelijk om de duurzaamheid en inzetbaarheid van de dieren te waarborgen. Verder valt op dat de kosten voor krachtvoer in de paardenhouderij relatief stabiel gebleven zijn, terwijl het ruwvoer aanzienlijk duurder is geworden. Naast weersinvloeden is de oorzaak hiervan grotendeels te vinden in het landbouwbeleid. Door een verschuiving naar natuurbeheer wordt er steeds minder landbouwgrond gebruikt voor het telen van voedergewassen. Dit betekent dat er minder grasland beschikbaar is voor de productie van ruwvoer. Daarbij zijn er beperkingen op het gebruik van meststoffen op landbouwgrond, wat leidt tot een verminderde opbrengst per hectare. Gezien deze omstandigheden is het waarschijnlijk dat de prijzen voor ruwvoer in de nabije toekomst verder zullen stijgen. Daarentegen is de voorspelde prijsstijging van mestafzet niet uitgekomen, de cijfers van 2023 laten zien dat deze kostenpost is gestabiliseerd.

Strategische aanpassingen

In 2023 is er een toename zichtbaar in de winstgevendheid bij zowel ruitersportcentra als pensionstallen, waarbij de winst per box nagenoeg gelijk is en de winst bij pensionstallingen relatief sterker is gestegen. Dit herstel naar het niveau van voor de coronaperiode toont aan dat ondernemers goed hebben ingespeeld op de gestegen kosten. Ondanks de positieve resultaten blijft het cruciaal om de kostprijzen regelmatig te evalueren en waar nodig de prijzen aan te passen, vooral nu de rentelasten en onderhoudskosten verder kunnen stijgen. Open communicatie over prijsindicaties bevordert vaak een betere acceptatie van prijsverhogingen, mits de kwaliteit van de dienstverlening aan de verwachtingen voldoet. Een prijsverhoging dient niet alleen om kostenstijgingen te compenseren, maar ook om een gezonde marge te waarborgen die toekomstige investeringen mogelijk maakt. Het waarborgen van een financieel gezonde onderneming blijft essentieel voor een succesvolle toekomst.

Ruitersportcentra

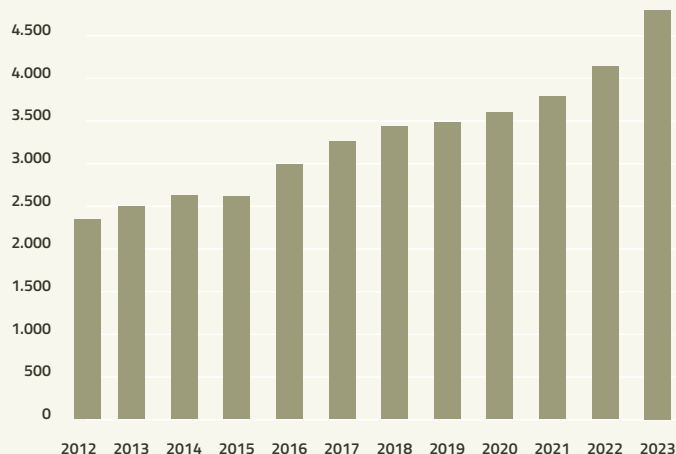
Omzet per stallingsplaats

De omzet per stallingsplaats komt in 2023 uit op de hoogste gerealiseerde omzet sinds het monitoren van de kengetallen. Dit is toe te schrijven aan de stijging in omzet van lesactiviteiten en overige activiteiten (bijv. ponykampen).
Bron: ABAB.

Pensionstallen

Omzet per stallingsplaats

Bij de pensionstallen werd ook een recordomzet gehaald. Veel stallen hebben geanticipeerd op de kostenstijgingen.
Bron: ABAB.

Ruitersportcentra

> Directe kosten per stallingsplaats

	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Voer	580	574	691	684	744	789	848
Strooisel	370	464	368	330	397	356	351
Mestafzet	43	43	46	66	70	74	74
Diergezondheid	217	244	305	252	281	281	323
Inkoop horeca					183	297	340
Overig	674	717	690	430	517	584	744

Bron: ABAB Accountants en Adviseurs

> Overige kosten

	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Kosten	3.672	4.124	4.230	3.765	4.039	4.390	4.316
Rente	311	373	365	329	307	225	257
Kosten excl. rente	3.361	3.751	3.865	3.436	3.732	4.165	4.059

Bron: ABAB Accountants en Adviseurs

> Uitsplitsing overige kosten

	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Personeel	1.441	1.528	1.725	1.668	1.808	2.066	1669
Afschrijving	558	643	548	509	588	555	631
Huisvesting	484	446	474	391	399	552	603
Huren pacht en lease	62	73	106	79	55	40	64
Inventaris	228	280	272	251	216	315	342
Algemene kosten	589	781	740	538	666	637	750

Bron: ABAB Accountants en Adviseurs

Alle genoemde bedragen zijn in euro per stallingsplaats per jaar.

Pensionstallen

> Directe kosten per stallingsplaats

	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Voer	355	381	291	464	328	420	562
Strooisel	245	264	256	282	331	326	345
Mestafzet	23	25	18	26	21	31	25
Diergezondheid	99	101	63	134	137	145	160
Overig	208	243	211	161	138	145	136

Bron: ABAB Accountants en Adviseurs

> Overige kosten

	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Kosten	1.745	1.840	1.954	2.083	2.122	2.204	2.302
Rente	156	129	184	189	192	199	209
Kosten excl. rente	1.589	1.711	1.770	1.894	1.930	2.005	2.093

Bron: ABAB Accountants en Adviseurs

> Uitsplitsing overige kosten

	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Personeel	71	128	106	148	144	165	166
Afschrijving	399	404	635	674	651	623	603
Huisvesting	339	361	290	371	351	373	352
Huren pacht en lease	119	117	93	106	96	92	130
Inventaris	241	345	249	242	251	288	286
Algemene kosten	419	356	397	353	437	464	556

Bron: ABAB Accountants en Adviseurs

Hippische Kengetallen Monitor

Sinds 2010 monitort ABAB een vaste groep hippische ondernemers: ruitersportcentra-, pensioneigenaren of een combinatie daarvan. Door de jaarlijkse gegevens op stallingsplaatsniveau te vergelijken zijn herkenbare en duidelijke kengetallen naar

voren gekomen. De gegevens bieden inzicht in sectorbrede, bedrijfsmatige trends en ontwikkelingen. Voor de individuele hippische ondernemer bieden deze kengetallen de mogelijkheid kansen te signaleren voor de eigen bedrijfsvoering.

Duurzame stalbedekking voor paarden: koemest als alternatief

De zoektocht naar duurzame en kostenefficiënte stalbedekkingsmaterialen voor paarden wordt steeds belangrijker. Traditionele stalstrooisels zoals houtkrullen, stro en papiervezels hebben zowel voor- als nadelen. De vraag naar milieuvriendelijke alternatieven groeit, zowel vanuit de behoefte om de ecologische voetafdruk te verkleinen, als om kosten te besparen. Een duurzame oplossing is het gebruik van koemest als stalbedekking voor paarden.

De uitdagingen van traditionele stalbedekkingen

De keuze van het juiste stalbedekkingsmateriaal kan een aanzienlijke invloed hebben op de gezondheid van het paard, met name op de luchtwegen. Stof is een van de belangrijkste oorzaken van ademhalingsproblemen bij paarden, en veel traditionele stalbedekkingen, zoals zaagsel en stro, kunnen stofwolven veroorzaken.

Daarnaast spelen ook duurzaamheids- en kostenfactoren een rol. De vraag naar milieuvriendelijke producten groeit, en paardeneigenaren zoeken naar manieren om afval en kosten te reduceren. De kosten van traditionele stalbedekkingen, zoals stro, kunnen bovendien fluctueren door schommelingen in de oogstopbrengst en de transportkosten. Dit maakt de zoektocht naar alternatieven urgenter.

Koemest als stalbedekking

Een interessant alternatief is het gebruik van gescheiden koemest als stalbedekking. Bij het scheiden van drijfmest ontstaan vloeibare en vaste mest. De vloeibare mest wordt vaak weer ingezet voor de landbouw, maar de vaste mest kan, na behandeling, een effectief en duurzaam stalbedekkingsmateriaal zijn. Het gebruik van vaste mest van koeien als strooisel voor paarden kan de behoefte aan traditionele stalbedekkingen verminderen en biedt een oplossing voor mestoverschotten op boerderijen. Tegelijkertijd bevordert het de duurzaamheid in de paardenhouderij.

Stofarm en hoge vloeistofopname

Gescheiden koemest is stofarm, wat cruciaal is voor de luchtwegen van een paard. Daarnaast heeft het materiaal een uitstekende vochtopnamecapaciteit; het absorbeert tot vijf keer zijn eigen gewicht in water. Dit maakt het materiaal effectief als stalbedekking. Het draagt bij aan een schone en comfortabele omgeving voor het paard. Het materiaal is een bijproduct van het scheiden van drijfmest, dat wordt hergebruikt in plaats van als afval afgevoerd. Dit vermindert de druk op afvalverwerking, draagt bij aan de circulaire economie en kan leiden tot kostenbesparing.

Kritische beoordeling van de resultaten

Hoewel de resultaten veelbelovend zijn, zijn er enkele kanttekeningen. Allereerst staat de regelgeving nog niet toe dat vaste mest bewerkt en verplaatst wordt. Gebruik op eigen locatie kan wel. Daarnaast is het belangrijk dat de mest goed is behandeld en vrij is van schadelijke bacteriën voordat het in de stal wordt gebruikt. Paardeneigenaren wordt geadviseerd het materiaal niet te gebruiken bij paarden met een zwak immuunsysteem, totdat er meer bekend is over de mogelijke bacteriële ontwikkeling in de stal.

Tot slot is verder onderzoek nodig naar de langetermijneffecten van dit materiaal in paardenboxen, vooral met betrekking tot de ontwikkeling van bacteriën en andere micro-organismen die schadelijk kunnen zijn voor de gezondheid van het paard.

Conclusie: Een duurzaam alternatief?

Gescheiden koemest lijkt veelbelovend als stalbedekking voor paarden. De stofarme eigenschappen, hoge absorptiecapaciteit en duurzaamheid maken het aantrekkelijk voor paardeneigenaren die milieuvriendelijke en kostenbesparende alternatieven zoeken. Toch wordt aangeraden om voorzichtig te zijn en verder onderzoek af te wachten naar de veiligheid en bacteriële ontwikkeling voordat het materiaal op grote schaal wordt geïntroduceerd. Ook moet regelgeving ruimte bieden voor grootschalig gebruik.

Dit artikel is gebaseerd op een afstudeeronderzoek van Marnie Wilhelm naar de geschiktheid van koemest, specifiek het bijproduct van het scheiden van drijfmest (de vaste mest), als stalbedekking voor paarden. Het onderzoek richtte zich op de effectiviteit, de impact op de gezondheid van paarden, duurzaamheid en mogelijke kostenbesparingen voor paardeneigenaren. Marnie won met haar afstudeeronderzoek de Hippische scriptieprijs in 2024.

De Hippische Monitor is ontstaan uit een samenwerking tussen Stichting HIP, HAS green academy en partners uit het Trendpanel. Het Trendpanel Paard vertegenwoordigt de hippische sector van primaire ondernemer tot toeleverancier, van brancheorganisatie en sportbond tot ruitersportretailer. Het Trendpanel signaleert trends en ontwikkelingen binnen de hippische sector (van consumentenwensen tot ondernemerskwaliteiten, van kengetallen tot retailtrends) en fungeert als klankbord voor de diverse onderzoeken die jaarlijks in de Hippische Monitor worden gebundeld.

Samenstelling Trendpanel Paard 2023-2024

ABAB
Aeres groep
Agradi
Biemann de Haas
De Hippische Ondernemer
De Zeeuwse verzekering
Faculteit Diergeneeskunde Utrecht
Federatie Paardrijden Gehandicapten (FPG)
FNHB
FNRS
HAS green academy
HTP BV
Jumping Amsterdam
KNHS
KWPN
Limburg Paardensport
LTO Nederland
PAVO Paardenvoeders
Rabobank
Sectorraad Paarden
Stichting HIP
Uitgeverij Media Primair BV
Van Hall Larenstein
Voermeesters
Walkro

Onderzoeken gebundeld in deze uitgave van de Hippische Monitor

- ABAB (2024) Branchemonitor paardenhouderij
- Agradi (2024) Market Research 2024
- FEI (2024) Global Equestrian Research
- Haringhuizen, K. (2024). *De inhoud van natuurinclusieve paardenhouderij volgens Nederlandse paardenhouders*. Scriptie Aeres Hogeschool Wageningen. Raad voor Dierenangelegenheden (2024) *Staat van het Dier 2024: Beschouwingen en opinies over de verschuivende relatie tussen mens en dier in Nederland*. Den Haag
- Sijbers, L. (2024) *Knabbelpad community*. Scriptie HAS green academy Venlo.
- Wilhelm, M. (2024) *The suitability of cow manure as bedding in horse stables*. Scriptie Aeres Hogeschool Dronten.
- Wolfram, I., Heric, L. & Allen, A. (2024) *Green treasures: investigating the biodiversity potential of equine yards through the presence and quality of landscape features in the Netherlands*.
- Wolfram, I. (2023). *Stip op de Horizon: paard, mens en natuur in verbinding*. Oratie Hogeschool van Hall Larenstein.

Overname van de artikelen is alleen toegestaan na toestemming van de redactie. Hoewel aan de samenstelling van de inhoud de meeste zorg is besteed, kan de redactie geen aansprakelijkheid aanvaarden voor mogelijke onjuistheden of onvolledigheden.

Informatie & vragen

R.Timmers@has.nl

Redactie

Rian Timmers
Fleur Castelijns
Mieke Theunissen

Ontwerp en vormgeving

Creativecompound.nl

Fotografie

Arnd Bronkhorst
Kika at Work photography & design
Shutterstock

Deze uitgave is geproduceerd door HAS green academy en mede tot stand gekomen door bijdragen van:

